

9. ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УСТАНОВА СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У ЗАШТИТИ ДЕЦЕ ОД ЗЛОУПОТРЕБЕ ДЕЧИЈЕГ РАДА ЗА 2024. ГОДИНУ

Увод

У складу са *Инструкцијом о начину рада установа социјалне заштите за пружање услуга социјалне заштите у заштити деце од злоупотребе дечијег рада* коју су донела два ресорна министарства, Министарство за рад, запошљавање, борачку и социјалну заштиту (бр. 560-00-00255/21-09) и Министарство за бригу о породици и демографију (бр. 560-00-00492/21-01) од 2.06.2021. године, Републички завод за социјалну заштиту иновирао је претходно важећи образац помоћу којег се прикупљају подаци о злоупотреби дечијег рада од центара за социјални рад, али је сачинио и нови образац за прикупљање података од релевантних пружалаца услуга социјалне заштите (Центара за породични смештај и усвојење, Прихватилишта¹, Свратишта² и Центра за заштиту жртава трговине људима). Према Инструкцији Завод је у обавези да министарствима овај извештај доставља на годишњем нивоу.

Предмет 9. Извештаја је период 1.01.-31.12.2024. године.

1.1. Центри за социјални рад

1.1.1. Евиденција деце жртава злоупотребе дечијег рада у ЦСР

Током 2024. године евидентирано је укупно **23** новоидентификоване деце жртава злоупотребе дечијег рада, и то 14 дечака и 9 девојчица. **У односу на прошлу годину дошло је до пада броја идентификоване појаве злоупотребе дечијег рада, чему је сигурно разлог отежана евиденција и документовање стручног рада у новом софтверу који користе центри за социјални рад, те се може закључити да је ово број деце који не одсликава стварну распрострањеност појаве злоупотребе дечијег рада.**

И даље постоје проблеми који се односе на праћење појаве злоупотребе дечијег рада кроз постојеће базе података, посебно када су у питању већи центри за социјални рад. Наиме, у великом броју случајева када је дете корисник услуга центра за социјални рад по неком другом основу, а злоупотреба дечијег рада је придружени проблем, дете се евидентира на другачији начин, а не као жртва злоупотребе дечијег рада.

Промену у начину евидентирања ове деце не доноси документовање рада центара у програму СОЗИС, иако постоје техничке могућности да се злоупотреба дечијег рада класификује у овом програму као вид насиља над децом.

---

¹ Само лиценцирани пружаоци ове услуге

² Само лиценцирани пружаоци ове услуге

1.1.2. Најважније карактеристике деце жртве дечијег брака на евиденцији ЦСР

Од укупно идентификоване деце жртава злоупотребе дечијег рада за 1 дете нема података које је националности, 1 је српске националности, 2 детета су румунске националности, а 19 (82,6%) деце су припадници ромске етничке заједнице. Узраст деце жртава:

- 0-2 године 1 дечак
- 3-5 година 3 дечака и 2 девојчице
- 6-14 година 10 дечака и 7 девојчица
- 15 – 17 година / девојчице и / дечака

Може се закључити да се и у 2024. годни, као и у претходном извештајном периоду³, а то је да је највећа заступљеност злоупотребе дечијег рада идентификована код деце основношколског узраста (6 - 14 година) - 73,9%.

Сва идентификована деца имају у потпуности регулисан грађанско правни статус..

И сада се наставља тренд да је већина деце (19 или 82,6%) под родитељским старањем, а 4 детета су без родитељског старања. Што се тиче поступака из области породично правног статуса у случају све деце се планирају поступци у односу на родитеље и највећи је број деце (10) за коју се планирају поступци лишења родитељског права оба родитеља, али ти поступци још увек нису покренути. Само у случају 2 детета покренути су поступци за лишавање мајки родитељског права, али ови поступци нису окончани.

На дан 31.12.2024. године, под старатељском заштитом налазило се само 6 деце (4 детета под непосредним старатељством центра, а 2 за старатеља има физичко лице). Имајући у виду да се планирају поступци лишења родитељског права родитеља скоро све деце, поставља се питање недовољне примене старатељске заштите, а самим тим и потпуне заштите ове деце.

Током 2024. године идентификована деца су живела: 13 у потпуним биолошким породицама, 4 детета у једнородитељској породици са мајком, 6 деце у једнородитељској породици са оцем.

Што се тиче обухвата деце образовним процесом, 7 деце најмлађег узраста (до 5 година старости) не похађа програм предшколског образовања⁴, 8 деце редовно похађа основну, 7 деце не похађа основну школу иако је основношколског узраста и једно дете је средњошколског узраста, али не похађа школу.

---

³ Посматрано у односу на 2018. годину, када је РЗСЗ започео прикупљање података о деци жртава злоупотребе дечијег рада на евиденцији ЦСР

⁴ Дакле, нити једно дете жртва овог узраста

1.1.3. Најважније карактеристике родитеља деце жртава злоупотребе дечијег рада на евиденцији ЦСР

Од укупног броја деце, највећи број потиче из породица чији родитељи имају веома низак степен образовања, посебно мајке, односно 11 мајки и 7 очева није похађало основну школу, 7 мајки и 4 оца су са незавршеном основном школом, завршену основну школу има 1 мајка и 7 очева. Нема података за 4 мајке и 5 очева. **Иако се ради о веома малом броју идентификоване деце, није сасвим јасно да центрима недостају подаци за 4 мајке и 5 очева јер је образовање родитеља значајан податак који може да одреди на који начин са породицом треба радити и које је интервенције потребно предузети ради заштите детета жртве, те се може закључити да су овакве процене непотпуне у смислу прве фазе стручног поступка у центру за социјални рад или да је евиденција и документација неадекватна. Могуће је претпоставити и да центри због обима посла не успевају да спроведу стручни поступак у складу са процедуром и потребама.**

Од укупног броја жртава злоупотребе дечијег рада само једно дете потиче из породице која остварује приход из радног односа, и то мајка. **Већина деце (21) живи у породицама које су корисници неких социјалних новчаних давања (новчана социјална помоћ, једнократна новчана давања, дечији додаток), у случају 4 детета породице се баве сакупљањем секундарних сировина, а троје деце потиче из породица које немају никакве приходе, што јасно указује да се ради о веома сиромашним породицама.**

1.1.4. Опасне околности, послови и делатности којима су деца била изложена

Према врсти штетности, 4 деце је било изложено неповољним климатским или микроклиматским факторима (висока или ниска температура, висока влажност и др.), 16 деце је радило уз тешке психичке и физичке напоре и једно дете је било изложено дуванском диму. У овом извештајном периоду 12 деце је радило у опасним околностима: 3 деце млађе од 15 година радило је ван места пребивалишта, у скученом простору радило је једно дете; са опасним машинама, уређајима и оштрим предметима радило је 4 деце и 4 деце је рад обављало у нефизиолошком положају тела.

И у овом извештајном периоду центри за социјални рад у највећој мери међу децом жртвама злоупотребе рада препознају рад на улици. Од укупно 23 идентификоване деце жртава, у просјачењу је евидентирано 20 деце (87%) и 2 детета су се бавила чувањем, храњењем и бринула о домаћим животињама. Веома је индикативно да и овог пута није забележен нити један случај сакупљања секундарних сировина, као ни певања на улици и у градском превозу и прања шофершајбни на раскрсницама, иако смо свакодневно сведоци да су деца и на овај начин ангажована за прикупљање новца.

Први пут се појављују деца која раде у области сточарства (2 детета), али се може претпоставити да ове деце има далеко више. Међутим, ова врста рада се и даље посматра као лак, пожељан и корисан рад и такви случајеви не доспевају до

центра за социјални рад. Такође, први пут је идентификовано и двоје деце у области сече дрвећа.

1.1.5. Поступање центара за социјални рад као органа старатељства у ситуацији злоупотребе дечијег рада

Као подносиоци пријаве у центрима за социјални рад најчешће се и даље појављује полиција (у 8 случајева). У 3 случајева пријаву је поднела школа, што улива наду да ће ова појава ипак постати видљивија, јер васпитно образовне установе прве могу да уоче потребу да се дете заштитити од последица неадекватног рада.

И даље пријаве не стижу од комуналне милиција, што представља податак од значаја за размишљање ако имамо у виду да је највећи број идентификоване деце жртава злоупотребе дечијег рада затечено у прошњи. Али и без ових података је из свакодневног искуства видљиво колико деце је изложено прошњи.

И даље нема пријава здравствених служби, инспекције рада, здравствених медијаторки.

Комшије и пријатељи и сродници су пријавили случај 3 детета, 4 пријаве су биле анонимне.

Стручни радници центара за социјални рад сами су идентификовали 5 случајева – у 3 случаја су стручњаци на улици реаговали на прошњу, а у 2 случаја су идентификовали злоупотребу дечијег рада радећи на проблему вршњачког насиља.

Намеће се закључак да тема злоупотребе дечијег рада још увек није у довољној мери дошла до стручне, али ни до шире јавности, те да се неки облици тешког рада још увек третирају као лак и за дете корисан рад.

Као починиоци злоупотребе дечијег рада у највећем броју случајева (20) се појављују родитељи, затим у 3 случаја ради се о сродницима. Управо ови подаци указују да интервенције центра за социјални рад морају бити усмерене на целу породицу и да је углавном индикована нека од мера породично правне заштите.

Што се тиче степена приоритета након пријаве о злоупотреби дечијег рада, центри за социјални рад су:

- у 10 случајева (43,5%) спровели неодложну интервенцију (центар је реаговао у року од 24 сата)
- хитно поступање спроведено је у 6 случајева (почетна процена започета је у року од 72 сата)
- а у редовној процедури рађено је са 7 деце

Одређивање степена „неодложно“ и „хитно“ у 16 случајева говори да је ризик по безбедност ове деце био висок, као и тежина околности у којима су се деца налазила, те је било неопходно брзо реаговати и осигурати њихову безбедност. Овај податак указује да су деца изложена злоупотреби рада или недозвољеном раду захтевала висок и

ефикасан степен заштите, што захтева додатно усмеравање пажње стручњака за ову тему.

Ради бољег разумевања на који начин се реализује заштита деце жртава злоупотребе дечијег рада, од центара за социјални рад је затражено да наброје мере породично правне заштите које су применили у заштити ове деце.

Превентивни надзор примењен је у 12 случајева, у случају 4 детета примењен је корективни надзор, у односу на родитеље 4 детета покренут је поступак за лишавање родитељских права, у 5 случајева центар је покренуо кривични поступак против родитеља деце, поступци за заштиту права деце покренути су за 4 детета. У једном случају центар је покренуо измену одлуке о поверавању детета. За једно дете није предузета нити једна мера породично правне заштите.

Ако се има у виду да је од 23 детета жртве дечијег рада 7 деце измештено из породице у којој се злоупотреба дешавала (а за 20 деце одговорни за злоупотребу су родитељи), потребно је добро преиспитати предузете интервенције и добијене исходе јер можемо говорити о озбиљној угрожености деце изложене овом виду насиља као и о одговорности родитеља и њиховој злоупотреби родитељских права.

Током рада на заштити деце која су измештена из својих породица (7), једно дете је изменом одлуке о поверавању поверено другом, ненасилном родитељу, а 6 деце је смештено у хранитељске породице.

Када се анализира ситуација деце жртава злоупотребе дечијег рада може се закључити да је у овом извештајном периоду центрима од раније било познато само 3 детета – једно дете као корисник домског смештаја и 2 детета као чланови породице малолетног починиоца кривичног дела. **Дакле, током 2024. године дошло је до промене јер су деца идентификована у овом извештајном периоду и то баш као жртве злоупотребе дечијег рада, односно на евиденцији центра су се нашла баш по овом основу.**

У суштини, сиромаштво је присутно у сваком конкретном случају, о чему говоре подаци да су све породице били корисници неких новчаних давања (21 дете потиче из породице која остварује новчану социјалн помоћ).

Од посебног значаја је шира јавност која сведочи тешким животним причама ове деце и требало би да буде значајан ресурс од којег ће долазити пријаве надлежним институцијама и на тај начин извршити притисак да ова деца буду препозната, што је услов и да добију подршку и адекватну помоћ.

1.2. Центар за заштиту жртава трговине људима

За овај извештајни период непотпуне податке доставио је Центар за заштиту жртава трговине људима. Дат је основни податак да је током 2024. године идентификовано 6 деце која су жртве трговине људима кроз злоупотребу дечијег рада, и то 1 дечак и 5 девојчица. Што се тиче узраста, петоро деце је 6 до 14 година и једна девојчица је узраста

15 до 17 година. Међутим, подаци се не могу у потпуности анализирати због неконзистентности и неуједначеног приказа.

1.3. Центар за породични смештај и усвојење

Од укупно 7 Центара за породични смештај и усвојење 2 центра нису уопште доставила извештај (Ниш и Крагујевац), а остали су доставили дописе у којима је назначено да током 2024. године нису имали идентификовану децу жртве злоупотребе дечијег рада.

1.4. Прихватилишта за децу и младе

Податке за овај извештајни период досавили су лиценцирани пружаоци услуге прихватилиште за децу и младе из Београда, Крагујевца и Ниша. Потребно је напоменути да РЗСЗ прикупља податке само од пружалаца услуге који поседују лиценцу, те је ове податке потребно посматрати са резервом - потпуно је извесно да се у нелиценцираним прихватилиштима налазе деца која су била изложена злоупотреби дечијег рада, посебно прошњи (нпр. Прихватилиште при Центру за социјални рад Нови Сад).

Сва три прихватилишта доставили су дописе којима обавештавају да нису имали на смештају идентификовану децу жртве злоупотребе дечијег рада.

1.5. Свратиште

Сва три лиценцирана пружаоца локалне услуге свратиште су доставила допис да нису током 2024. године радила са децом жртвама злоупотребе дечијег рада. Поставља се питање да ли је то могуће, имајући у виду распрострањеност прошње деце, те да ова деца користе услугу свратиште и представљају део циљне групе којој је ова услуга намењена.

Закључак

На основу података које су доставили релевантни пружаоци услуга у систему социјалне заштите може се закључити да је већина деце основношколског узраста и сва потичу из сиромашних породица. У овом извештајном периоду стиче се утисак да деца нису била раније позната центрима, те да су идентификована углавном по основу злоупотребе дечијег рада. Већина је ромске националне припадности (91,3%), родитељи су ниског образовног нивоа. Такође, у највећем броју случајева родитељи су одговорни за злоупотребу дечијег рада (78,3%).

Када су у питању центри за социјални рад могуће је закључити следеће:

У односу на прошлу годину дошло је до смањења броја идентификоване појаве злоупотребе дечијег рада, чему је могући узрок мања медијска заступљеност ове теме током 2024. године. Иако је инспекција рада добила пакет информација који се односи на обавезу сарадње. И даље стоји закључак да је ово број деце који не одсликава стварну распрострањеност појаве злоупотребе дечијег рада.

Већина деце живи у породицама које су корисници неких социјалних новчаних давања (новчана социјална помоћ, једнократна новчана давања, дечији додатак) што јасно указује да се ради о веома сиромашним породицама.

И у овом извештајном периоду центри за социјални рад у највећој мери међу децом жртвама злоупотребе њиховог рада препознају рад на улици, односно прошњу.

У овом извештајном периоду први пут су идентификована деца која су радила у области пољопривреде и сточарства, али је примарна пријава била везана за насиље, а дечији рад је био један од многобројних манифестација проблема породице са којом је центар радио. Ипак овај рад остаје и даље „ван радара“ оних који би могли предузети неке кораке у заштити деце.

Да би дете добило адекватну заштиту, потребно је препознати које све потребе дете има и који све фактори га онемогућавају да се развија и остварује сва своја права. Злоупотреба дечијег рада није изолована појава која погађа дете и није једини разлог због којег је дете корисник услуга центра за социјални рад, али, ако је присутна, синергијски делује са свим другим проблемима. Да би заштита детета била потпуна и ефикасна, потребно је интервенисати и на пољу заштите детета од непримереног и неадекватног рада. Посебно се намеће питање међусобних начина, облика и процедура за сарадњу у овој области између центара за социјални рад, полиције, комуналне милиције, **образовних институција**, здравствених медијаторки, инспекције, организација цивилног друштва, медија. Стиче се утисак да је током прошле године дошло до знатне стагнације свих релевантних актера у раду на заштити деце од злоупотребе дечијег рада.

Центри немају адекватно решења за ову врсту проблема, као и за многе друге за које су означени као надлежни. Наиме, не постоје специјализоване услуге, или програми за подршку нити детету, нити породици. Расположиве мере су врло опште и не могу да доведу до потребних исхода, односно до позитивне промене у животу детета.

Такође, подаци указују да је унапређење немогуће без сарадње са осталим системима и релевантним партнерима.

ПРЕПОРУКЕ:

1. Потребно је дефинисати процедуре и донети протоколе за заштиту деце која раде на улици у свим већим градовима који имају ову појаву
2. Обзиром да се од идентификоване деце 87% (а ни ово није прави број) деце бавило просјачењем потребно је унапредити информисаност, свих запослних стручњака у релевантним / одговорним институцијама
3. Потребно је одговарајућим нормативним актима обавезати институције, организација и лиценцираних пружалаца услуга у систему социјалне заштите да евидентирају и документују свој рад на начин да је појава злоупотребе дечијег рада видљива (нпр. Правилник о евиденцији и документацији)

4. Поред информисаности потребно је унапредити институционалне капацитете, односно обезбедити потребне ресурсе
5. Потребно је унапредити евиденцију центара за социјални рад која би омогућила прикупљање података на појединачном случају детета жртве злоупотребе дечијег рада (унапређење СОЗИС-а)
6. Потребно је унапредити, али и креирати нове услуге и програме које би могле да одговоре на потребе деце жртава злоупотребе дечијег рада
7. Услуга породични сарадник спада у услугу која би значајно допринела препознавању ризика од злоупотребе дечијег рада, али и одговорила на потребе деце жртава, такође и код реализације плана у случајевима изреченог корективног надзора над вршењем родитељских права. Ова услуга је пилотирана, урађен је нацрт стандарда, али је неопходно одговарајућим нормативним актима увести је у систем.
8. У оквиру унапређења заштите деце у хранитељским породицама од злоупотребе рада потребно је реализовати обуке за стручњаке у центрима за породични смештај и усвојење, као и да обуке за припрему хранитеља садрже неопходне информације које се тичу дечијег рада;
9. Број идентификоване деце је и даље мали у односу на стварну ситуацију (сам број деце која раде на улици указује да нису препозната у довољној мери као жртве), што указује на потребу унапређења начина идентификације ове деце. Први корак у томе је пријава ове деце институцијама које имају механизам за њихову заштиту. Дакле, шира јавност мора бити упозната на који начин се може овој деци помоћи и које су то институције које им и на који начин могу помоћи.
10. Тражити решења за заштиту деце која просе, односно спровести свеобухватне активности које могу да унапреде помоћ и заштиту деце која просе.

Извештај сачинила

Сања Кљајић